

УДК 514.75

DOI: [https://doi.org/10.52754/16948645_2024_2\(5\)_20](https://doi.org/10.52754/16948645_2024_2(5)_20)

**Е₆ МЕЙКИНДИГИН БӨЛҮКТӨП ЧАГЫЛТУУДА ҮЧ ЧЕНЕМДҮҮ
БӨЛҮШТҮРҮҮЛӨРДҮН ТҮГӨЙҮНҮН КВАЗИКОШМОК СЫЗЫКТАРЫНЫН
ЖАШАШЫ**

*Папиева Толкун Маматаевна, ф.-м.и.к., доцент
trarka73@mail.ru*

*Артыкова Жылдыз Абдисаламовна, ф.-м.и.к., доцент
jartykova@oshsu.kg*

*Мустапакулова Чолпон Абакуловна, окутуучу
chmustapakulova@oshsu.kg*

*Ош мамлекеттик университети
Ош, Кыргызстан*

Аннотация. $\Omega \subset E_6$ аймагында ушундай жылма сызыктардын көптүгү берилген: ар бир $X \in \Omega$ чекити аркылуу берилген көптүктүн бир гана ω^1 сызыгы өтөт. Ушул сызык үчүн Френенин репери [1] боло тургандай кыймылдуу репер тандалып алынган. Бул репердин координаталык векторлорунун интегралдык сызыктары Френенин торчосун [2] түзүшөт. Ушул торчонун ω^3 сызыгынын жанымасында F_3^2 чекити инварианттык түрдө аныкталат. X чекити Ω аймагында кыймылга келгенде F_3^2 чекити өзүнүн $\Omega_3^2 \subset E_6$ аймагын “сызып” чыгат. Натыйжада $f_3^2(X) = F_3^2$ боло тургандай $f_3^2: \Omega \rightarrow \Omega_3^2$ бөлүктөп чагылтуусу аныкталат.

$\Delta_{(145)} = (X, \vec{e}_1, \vec{e}_4, \vec{e}_5)$ жана $f_3^2(\Delta_{(145)}) = \Delta'_{(145)}$ үч ченемдүү бөлүштүрүүлөрү каралган.

Аныктама. Эгерде $\beta \subset \Delta_{(145)}$ сызыгынын X чекитиндеги жанымасы жана $\bar{\beta} = f_3^2(\beta)$ сызыгынын F_3^2 чекитиндеги жанымасы бир эле үч ченемдүү мейкиндикте ($\vec{e}_1, \vec{e}_4, \vec{e}_5$ векторлоруна керилген) жатышса, анда β жана $\bar{\beta}$ сызыктары f_3^2 бөлүктөп чагылтуусунда $(\Delta_{(145)}, \Delta'_{(145)})$ түгөй бөлүштүрүүлөрүнүн квазикошмок сызыктары деп аталышат.

f_3^2 бөлүктөп чагылтуусунда $\beta \subset \Delta_{(145)}$ жана $f_3^2(\beta) = \bar{\beta}$ сызыктары үч ченемдүү бөлүштүрүүлөрдүн $(\Delta_{(145)}, \Delta'_{(145)})$ түгөйүнүн квазикошмок сызыктары болушунун зарыл жана жетиштүү шарттары далилденген.

Ачкыч сөздөр: евклиддик мейкиндик, Френенин репери, Френенин торчосу, бөлүктөп чагылтуу, бөлүштүрүү, түгөй бөлүштүрүүлөрдүн квазикошмок сызыгы.

**СУЩЕСТВОВАНИЕ КВАЗИДВОЙНЫХ ЛИНИЙ ПАРЫ ТРЕХМЕРНЫХ
РАСПРЕДЕЛЕНИЙ В ЧАСТИЧНОМ ОТОБРАЖЕНИИ ПРОСТРАНСТВА E_6**

*Папиева Толкун Маматаевна, к.ф.-м.н., доцент
trarka73@mail.ru*

*Артыкова Жылдыз Абдисаламовна, к.ф.-м.н., доцент
jartykova@oshsu.kg*

*Мустапакулова Чолпон Абакуловна, преподаватель
chmustapakulova@oshsu.kg*

*Ошский государственный университет
Ош, Кыргызстан*

Аннотация. В области $\Omega \subset E_6$ задано семейство гладких линий так, что через каждую точку $X \in \Omega$ проходит одна линия ω^1 заданного семейства. Выбран подвижный репер так, чтобы он был репером Френе [1] для линии ω^1 . Интегральные линии координатных векторов этого репера образуют сеть Френе [2]. На

касательной к линии ω^1 этой сети инвариантным образом определяется точка F_3^2 . Когда точка X смещается в области Ω , точка F_3^2 описывает свою область $\Omega_3^2 \subset E_6$. В результате получается частичное отображение $f_3^2: \Omega \rightarrow \Omega_3^2$ такое, что $f_3^2(X) = F_3^2$.

Рассматриваются трехмерные распределения $\Delta_{(145)} = (X, \vec{e}_1, \vec{e}_4, \vec{e}_5)$ и $f_3^2(\Delta_{(145)}) = \Delta'_{(145)}$.

Аныктама. Если касательная к линии $\beta \subset \Delta_{(145)}$ в точке X и касательная к линии $\bar{\beta} = f_3^2(\beta)$ сызыгынын в точке F_3^2 принадлежат одному и тому же трехмерному пространству (натянному на векторах $\vec{e}_1, \vec{e}_4, \vec{e}_5$), то линии β и $\bar{\beta}$ называются квазидвойными линиями пары распределений $(\Delta_{(145)}, \Delta'_{(145)})$ в частичном отображении f_3^2 .

Доказаны необходимые и достаточные условия для того, чтобы линии $\beta \subset \Delta_{(145)}$ и $f_3^2(\beta) = \bar{\beta}$ являлись квазидвойными линиями пары распределений $(\Delta_{(145)}, \Delta'_{(145)})$ в частичном отображении f_3^2 .

Ключевые слова: евклидово пространство, репер Френе, сеть Френе, частичное отображение, распределение, квазидвойная линия пары распределений.

EXISTENCE OF QUASI-DOUBLE LINES OF THE PAIR OF THREE DIMENSIONAL DISTRIBUTIONS IN THE PARTIAL MAPPING OF SPACE E_6

*Papieva Tolkun Mamataevna, Candidate of Ph. & Math. Sc., docent
trapka73@mail.ru*

*Artykova Zhyldyz Abdisalamovna, Candidate of Ph. & Math. Sc., docent
jartykova@oshsu.kg*

*Mustapakulova Cholpon Abakulovna, teacher
chmustapakulova@oshsu.kg*

Osh State University

Osh, Kyrgyzstan

Abstract. A family of smooth lines given in the domain $\Omega \subset E_6$ so that through each point $X \in \Omega$ passes one line ω^1 of given family. A movable frame is chosen so that it was Frenet's frame for the line ω^1 of the given family. The integral lines of the coordinate vectors fields of this frame form a Frenet's net. On a tangent to the line ω^1 of this net a point F_3^2 is defined in an invariant way. When the point X moves in the domain Ω , the point F_3^2 describes its domain $\Omega_3^2 \subset E_6$. In this way we get a partial mapping $f_3^2: \Omega \rightarrow \Omega_3^2$ such, that $f_3^2(X) = F_3^2$.

It is considered the three dimensional distributions $\Delta_{(145)} = (X, \vec{e}_1, \vec{e}_4, \vec{e}_5)$ and $f_3^2(\Delta_{(145)}) = \Delta'_{(145)}$.

Definition. Lines $\beta \subset \Delta_{(145)}$ and $\bar{\beta} = f_3^2(\beta)$ are called quasi-double lines of the pair of distributions $(\Delta_{(145)}, \Delta'_{(145)})$. If the tangent to line β at the point X and the tangent to line $\bar{\beta} = f_3^2(\beta)$ at point $f_3^2(X) = F_3^2$ belong to the same three dimensional space, spanned by vectors $\vec{e}_1, \vec{e}_4, \vec{e}_5$.

Necessary and sufficient conditions have been proven for lines $\beta \subset \Delta_{(145)}$ and $\bar{\beta} = f_3^2(\beta)$ to be quasi-double lines of the pair of distributions $(\Delta_{(145)}, \Delta'_{(145)})$, in the partial mapping f_3^2 .

Key words: Euclidean space, Frenet's frame, net of Frenet, partial mapping, distribution, the quasi-double line of a pair of distributions.

$\Omega \subset E_6$ мейкиндининин Ω аймагында ушундай жылма сызыктардын көптүгү берилген $X \in \Omega$ ар бир чекити аркылуу берилген көптүктүн бирден гана сызыгы өтөт. Ортонормаланган, $\mathcal{R} = (X, \vec{e}_i)$ ($i, j, k = \overline{1,6}$) реперин Ω аймагында бул репер берилген көптүктүн ω^1 сызыгы үчүн Френенин реperi [1,2] боло тургандай тандап алабыз. \mathcal{R} реперинин деривациондук формулалары төмөнкүдөй көрүнүштө болушат:

$$d\vec{X} = \omega^i \vec{e}_i, d\vec{e}_i = \omega_i^k \vec{e}_k. \quad (1)$$

Мындагы ω^i, ω_i^k дифференциалдык формалары евклидик мейкиндинтин структуралык теңдемелерин канаатандырышат:

$$D\omega^i = \omega^k \wedge \omega_k^i, D\omega_i^k = \omega_i^j \wedge \omega_j^k, \omega_i^j + \omega_j^i = 0. \quad (2)$$

\vec{e}_i вектордук талааларынын интегралдык сызыктары берилген көптүктүн ω^1 сызыгы үчүн Френенин торчосун Σ_6 түзүшөт. \mathcal{R} репери Σ_6 , торчосунун сызыктарынын жанымаларына тургузулгандыктан, ω_i^k формалары башкы формалар болушат, б.а.

$$\omega_i^k = \Lambda_{ij}^k \omega^j. \quad (3)$$

(3) формулалардын акыркы барбардыгын эске алсак, анда төмөндөгү келип чыгат:

$$\Lambda_{ij}^k = -\Lambda_{kj}^i. \quad (4)$$

(4) барабардыкты сырттан дифференцирлеп төмөндөгүнү алабыз:

$$D\omega_i^k = d\Lambda_{ij}^k \wedge \omega^j + \Lambda_{ij}^k D\omega^j.$$

Мындан, (2) формуланы колдонсок, төмөндөгү келип чыгат:

$$\omega_i^j \wedge \omega_j^k = d\Lambda_{ij}^k \wedge \omega^j + \Lambda_{ij}^k \omega^\ell \wedge \omega_\ell^j.$$

(3) формуланын негизинде акыркы барабардык төмөндөгүдөй көрүнүшкө келет:

$$\omega_i^j \wedge \Lambda_{j\ell}^k \omega^\ell = d\Lambda_{ij}^k \wedge \omega^j - \Lambda_{ij}^k \omega_\ell^j \wedge \omega^\ell,$$

же

$$\Lambda_{j\ell}^k \omega_i^j \wedge \omega^\ell = d\Lambda_{ij}^k \wedge \omega^j - \Lambda_{i\ell}^k \omega_j^\ell \wedge \omega^j.$$

(барабардыктын оң жагындагы экинчи мүчөдө жана индекстеринин ордун алмаштырдык).

Мындан төмөндөгүнү алабыз:

$$d\Lambda_{ij}^k \wedge \omega^j - \Lambda_{i\ell}^k \omega_j^\ell \wedge \omega^j - \Lambda_{j\ell}^k \omega_i^j \wedge \omega^\ell = 0,$$

же

$$(d\Lambda_{ij}^k - \Lambda_{i\ell}^k \omega_j^\ell - \Lambda_{j\ell}^k \omega_i^j) \wedge \omega^j = 0.$$

Акыркы барабардыкка Картандын леммасын [3] колдонуп төмөндөгүгө ээ болобуз:

$$d\Lambda_{ij}^k - \Lambda_{i\ell}^k \omega_j^\ell - \Lambda_{j\ell}^k \omega_i^j = \Lambda_{ijm}^k \omega^m,$$

Же

$$d\Lambda_{ij}^k = (\Lambda_{ijm}^k + \Lambda_{il}^k \Lambda_{jm}^l + \Lambda_{lj}^k \Lambda_{im}^l) \omega^m. \quad (5)$$

Чондуктардын $\{\Lambda_{ij}^k, \Lambda_{ijm}^k\}$ системасы экинчи тартиптеги геометриялык объекти түзүшөт.

Берилген көптүктүн ω^1 сызыгы үчүн Френенин формулалары төмөндөгүдөй көрүнүштө болушат:

$$\begin{aligned} d_1 \vec{e}_1 &= \Lambda_{11}^2 \vec{e}_2, \\ d_1 \vec{e}_2 &= \Lambda_{21}^1 \vec{e}_1 + \Lambda_{21}^3 \vec{e}_3, \\ d_1 \vec{e}_3 &= \Lambda_{31}^2 \vec{e}_2 + \Lambda_{31}^4 \vec{e}_4, \\ d_1 \vec{e}_4 &= \Lambda_{41}^3 \vec{e}_3 + \Lambda_{41}^5 \vec{e}_5, \\ d_1 \vec{e}_5 &= \Lambda_{51}^4 \vec{e}_4 + \Lambda_{51}^6 \vec{e}_6, \\ d_1 \vec{e}_6 &= \Lambda_{61}^5 \vec{e}_5, \end{aligned}$$

жана

$$\Lambda_{11}^3 = -\Lambda_{11}^3 = 0, \Lambda_{11}^4 = -\Lambda_{41}^1 = 0, \Lambda_{11}^5 = -\Lambda_{51}^1 = 0, \Lambda_{11}^6 = -\Lambda_{61}^1 = 0 \quad (6)$$

$$\Lambda_{21}^5 = -\Lambda_{51}^2 = 0, \Lambda_{21}^4 = -\Lambda_{41}^2 = 0, \Lambda_{31}^5 = -\Lambda_{51}^3 = 0.$$

$$\Lambda_{21}^6 = -\Lambda_{61}^2 = 0, \Lambda_{31}^6 = -\Lambda_{61}^3 = 0, \Lambda_{41}^6 = -\Lambda_{61}^4 = 0 \quad (7)$$

Мындагы $k_1^1 = \Lambda_{11}^2$, $k_2^1 = \Lambda_{21}^3$, $k_3^1 = \Lambda_{31}^4$, $k_4^1 = \Lambda_{41}^5 = -\Lambda_{51}^4$, $k_5^1 = \Lambda_{51}^6 = -\Lambda_{61}^5 - \omega^1$ сызыгынын биринчи, экинчи, үчүнчү, төртүнчү жана бешинчи ийриликти (тиешелеш түрдө), $d_1 - \omega^1$ сызыгы боюнча дифференцирлөөнүн символу.

Σ_6 торчосунун ω^i сызыгынын жанымасындагы F_i^j ($i \neq j$) псевдофокусу төмөндөгүдөй радиус-вектор менен аныкталат:

$$\vec{F}_i^j = \vec{X} - \frac{1}{\Lambda_{ij}^j} \vec{e}_i = \vec{X} + \frac{1}{\Lambda_{ij}^i} \vec{e}_i. \quad (8)$$

Ар бир (X, \vec{e}_i) жанымасында бештен псевдофокус жашайт:

(X, \vec{e}_1) жанымасында $-F_1^2, F_1^3, F_1^4, F_1^5, F_1^6$;

(X, \vec{e}_2) жанымасында $-F_2^1, F_2^3, F_2^4, F_2^5, F_2^6$;

(X, \vec{e}_3) жанымасында $-F_3^1, F_3^2, F_3^4, F_3^5, F_3^6$;

(X, \vec{e}_4) жанымасында $-F_4^1, F_4^2, F_4^3, F_4^5, F_4^6$;

(X, \vec{e}_5) жанымасында $-F_5^1, F_5^2, F_5^3, F_5^4, F_5^6$;

(X, \vec{e}_6) жанымасында $-F_6^1, F_6^2, F_6^3, F_6^4, F_6^5$.

$\Omega \subset E_6$ аймагындагы Σ_6 торчосу Френенин циклдик торчосу деп аталат, эгерде төмөндөгү реперлер бир учурда $\omega^1, \omega^2, \omega^3, \omega^4, \omega^5, \omega^6$ сызыктары үчүн (тиешелеш түрдө)

Френенин реперлери болушса:

$$\mathcal{R}_1 = (X, \vec{e}_1, \vec{e}_2, \vec{e}_3, \vec{e}_4, \vec{e}_5, \vec{e}_6), \mathcal{R}_2 = (X, \vec{e}_2, \vec{e}_3, \vec{e}_4, \vec{e}_5, \vec{e}_6, \vec{e}_1),$$

$$\mathcal{R}_3 = (X, \vec{e}_3, \vec{e}_4, \vec{e}_5, \vec{e}_6, \vec{e}_1, \vec{e}_2), \mathcal{R}_4 = (X, \vec{e}_4, \vec{e}_5, \vec{e}_6, \vec{e}_1, \vec{e}_2, \vec{e}_3),$$

$$\mathcal{R}_5 = (X, \vec{e}_5, \vec{e}_6, \vec{e}_1, \vec{e}_2, \vec{e}_3, \vec{e}_4), \mathcal{R}_6 = (X, \vec{e}_6, \vec{e}_1, \vec{e}_2, \vec{e}_3, \vec{e}_4, \vec{e}_5).$$

Σ_6 торчосу Френенин циклдик торчосу болсун деп эсептейли жана аны $\vec{\Sigma}_6$ көрүнүшүндө белгилейбиз.

Изилдөөнүн материалдары.

$F_3^2 \in (X, \vec{e}_3)$ псевдофокусу төмөндөгүдөй радиус-вектор менен аныкталат:

$$\vec{F}_3^2 = \vec{X} - \frac{1}{\Lambda_{32}^2} \vec{e}_3 = \vec{X} + \frac{1}{\Lambda_{32}^2} \vec{e}_3. \quad (9)$$

X чекити $\Omega \subset E_6$ аймагында кыймылга келгенде, F_3^2 чекити өзүнүн $\Omega_3^2 \subset E_6$ аймагын “сызып” чыгат Натыйжада $f_3^2(X) = F_3^2$ боло тургандай $f_3^2: \Omega \rightarrow \Omega_3^2$ бөлүктөп чагылтуусуна ээ болобуз.

Ω_3^2 аймагында $\mathcal{R}' = (F_3^2, \vec{c}_i)$ кыймылдуу репери пайда болот жана $\vec{c}_i = f_3^2(\vec{e}_i)$ векторлору төмөнкүдөй көрүнүштө болушат [4]:

$$\begin{aligned} \vec{c}_1 &= \vec{e}_1 - \frac{\Lambda_{31}^2}{\Lambda_{32}^2} \vec{e}_2 + \frac{C_{321}^2}{(\Lambda_{32}^2)^2} \vec{e}_3 - \frac{\Lambda_{31}^5}{\Lambda_{32}^2} \vec{e}_5; \\ \vec{c}_2 &= \frac{C_{322}^2}{(\Lambda_{32}^2)^2} \vec{e}_3 - \frac{\Lambda_{32}^4}{\Lambda_{32}^2} \vec{e}_4; \\ \vec{c}_3 &= \left[1 + \frac{C_{323}^2}{(\Lambda_{32}^2)^2} \right] \vec{e}_3 - \frac{\Lambda_{33}^4}{\Lambda_{32}^2} \vec{e}_4; \\ \vec{c}_4 &= -\frac{\Lambda_{34}^2}{\Lambda_{32}^2} \vec{e}_2 + \frac{C_{324}^2}{(\Lambda_{32}^2)^2} \vec{e}_3 + \vec{e}_4; \\ \vec{c}_5 &= -\frac{\Lambda_{35}^2}{\Lambda_{32}^2} \vec{e}_2 + \frac{C_{325}^2}{(\Lambda_{32}^2)^2} \vec{e}_3 - \frac{\Lambda_{35}^4}{\Lambda_{32}^2} \vec{e}_4 + \vec{e}_5; \\ \vec{c}_6 &= -\frac{\Lambda_{36}^2}{\Lambda_{32}^2} \vec{e}_2 + \frac{C_{326}^2}{(\Lambda_{32}^2)^2} \vec{e}_3 - \frac{\Lambda_{36}^4}{\Lambda_{32}^2} \vec{e}_4 + \vec{e}_6. \end{aligned} \quad (10)$$

$\Delta_{(145)} = (x, \vec{e}_1, \vec{e}_4, \vec{e}_5)$ бөлүштүрүүсүнө таандык болгон β сызыгынын жаныма вектору $\vec{\beta} = \beta^1 \vec{e}_1 + \beta^4 \vec{e}_4 + \beta^5 \vec{e}_5$ көрүнүшүндө болот.

$f_3^2(\beta) = \vec{\beta}$ сызыгынын жаныма вектору төмөнкүдөй табылат.

$\vec{\beta} = \beta^1 \vec{c}_1 + \beta^4 \vec{c}_4 + \beta^5 \vec{c}_5$. Мындан (10) формулаларды эске алуу менен төмөндөгүнү алабыз:

$$\vec{\beta} = \beta^1 \vec{e}_1 + (\beta^1 C_1^2 + \beta^4 C_4^2 + \beta^5 C_5^2) \vec{e}_2 + (\beta^1 C_1^3 + \beta^4 C_4^3 + \beta^5 C_5^3) \vec{e}_3 + (\beta^1 C_1^4 + \beta^4 + \beta^5 C_5^4) \vec{e}_4 + \beta^5 \vec{e}_5,$$

мында $C_i^j - \vec{c}_i$ векторунун j -координатасы.

$\vec{\beta}, \vec{\beta} \in \Delta_{(145)}$ шартынан төмөндөгү келип чыгат.

$$\begin{cases} \beta^1 C_1^2 + \beta^4 C_4^2 + \beta^5 C_5^2 = 0, \\ \beta^1 C_1^3 + \beta^4 C_4^3 + \beta^5 C_5^3 = 0. \end{cases}$$

Мындан (10) формулаларды колдонуу менен төмөндөгүнү алабыз:

$$\begin{cases} \beta^1 \Delta_{31}^2 + \beta^4 \Delta_{34}^2 + \beta^5 \Delta_{35}^2 = 0 \\ \beta^1 C_{321}^2 + \beta^4 C_{324}^2 + \beta^5 \Delta_{325}^2 = 0. \end{cases}$$

Мындан

$$\beta^1 = \begin{vmatrix} \Lambda_{34}^2 & \Lambda_{35}^2 \\ C_{324}^2 & C_{325}^2 \end{vmatrix}; \beta^4 = \begin{vmatrix} \Lambda_{35}^2 & \Lambda_{31}^2 \\ C_{325}^2 & C_{321}^2 \end{vmatrix}; \beta^5 = \begin{vmatrix} \Lambda_{31}^2 & \Lambda_{34}^2 \\ C_{321}^2 & C_{324}^2 \end{vmatrix}; \quad (11)$$

Тескерисинче эгерде $\beta \subset \Delta_{(145)}$ сызыгынын жаныма векторунун координаталары (11) шарттарды канааттандырышса, анда β жана $f_3^2(\beta) = \vec{\beta}$ сызыктары f_3^2 бөлүктөп чагылтуусунда $(\Delta_{(145)}, \Delta'_{(145)})$ түгөй бөлүштүрүүлөрүнүн квазикошмок сызыктары болушат.

Төмөндөгүдөй теорема далилденген:

Теорема. $\beta \subset \Delta_{(145)}$ жана $f_3^2(\beta) = \vec{\beta}$ сызыктары $(\Delta_{(145)}, \Delta'_{(145)})$ түгөйүнүн квазикошмок сызыктары болушу үчүн β сызыгынын жаныма векторунун координаталары (11) шарттарды канааттандырышы зарыл жана жетиштүү.

Ушул эле теорема E_5 мейкиндигинде да орун ала тургандыгы көрсөтүлгөн.

Адабияттар

1. Рашевский П.К. Риманова геометрия и тензорный анализ // Москва: Наука, 1967. – С. 481-482.
2. Матиева Г., Абдуллаева Ч.Х., Нышанбаева Н.Т. E_5 евклидик мейкиндигинде бөлүктөп чагылтуусунун квазикошмок сызыктарынын жашашынын зарыл жана жетиштүү шарттары [текст] // Илим. Билим. Техника. – Ош, 2022. – № 3 (75). – С. 32-39.
3. Фиников, С. П. Метод внешних форм Картана в дифференциальной геометрии [Текст] / С. П. Фиников. – М.-Л.: Гостехиздат, 1948. – 432 с.
4. Матиева Г, Абдуллаева Ч.Х. Евклидик мейкиндигинде бөлүктөп чагылтуусунун квазикошмок сызыктарынын жашашы жөнүндө / ОшМУнун жарчысы. – Ош, 2023. №1(2). – Б. 141-152.